

Хулосалар. Баҳорги мавсумда индаунинг мақбул экиш муддати 1 март ҳисобланади. Ушбу экиш муддатида ҳосилдорлик $3,3 \text{ кг/м}^2$ ни ёки $33,0 \text{ т/га}$ ни ташкил этди. Экиш муддатлари кечиккан сари индау ўсимлигининг маҳсулдорлиги пасайиб боради.

Кузги мавсумда энг мақбул экиш муддати 10 сентябрь ҳисобланади. Энг юқори ҳосилдорлик айнан шу муддатда кузатилди ва у $6,0 \text{ кг/м}^2$ ни ёки $60,0 \text{ т/га}$ ни ташкил этди.

Тадқиқотлар индау ўсимлигини Ўзбекистон шароитида етиштириб ундан юқори ҳосил олиш мумкинлигини кўрсатди. Агар совуққа анчагина чидамлилигини ҳисобга оладиган бўлсак уни куз, қиш, баҳор мавсумларида етиштириб кўкат сабзавот сифатида истеъмол қилиш мумкин. Ушбу экинни интродукция қилиш Ўзбекистонда сабзавотлар ассортиментини кўпайтириш имкониятини беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. М., 1985. -351с.
2. Методика полевого опыта в овощеводстве. М., ВНИИО, 2012. - 768 с. (Под ред. С.С.Литвинова)
3. Делянки и схемы посева в селекции, сортоиспытании и первичном семеноводстве овощных культур (ОСТ 4671-78). М., ВНИИСОК.-1996.

УЎТ: 633.11+633.174

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖА

ДОНЖЎХОРИ “МАССИНО” НАВИНИ ҲОСИЛДОРЛИК БИОМЕТРИК КЎРСАТКИЧЛАРИ

Маматкулов Илҳом Ибрагимович,

Тошкент давлат аграр университети мустақил изланувчиси.

Аннотация. Мақолада, иқлимни глобал ўзгариши, Орол денгизини қуриши оқибатида, шўрланиш, ҳаво ҳароратини ортиши, мунтазам қурғоқчилик шароитида ушбу ҳолатга бардошли бўлган жўхори, жумладан донжўхорининг Массино навининг ҳосилдорлик элементлари бўйича маълумотлар келтирилган.

Аннотация. В статье, в результате глобального климатического изменения, осушения Аральского моря, периодической засухи появляется необходимость выбора выносливых культур, как например культуры сорго зернового направления нового сорта Массино и приводятся биометрические показатели урожайности зерна.

Annotation. In the article, as a result of global climatic change, the draining of the Aral Sea, periodic drought, it becomes necessary to choose hardy crops, such as sorghum crops of the grain direction of the new Massino variety and biometric indicators of grain yield are given.

Калим сўзлар: жўхори, тупроқ, дон, озуқа, биометрик кўрсаткичлар, дон масса.

Глобал иқлим ўзгариши ҳамда Орол денгизини қуриши оқибатлари Ўзбекистон мамлакатининг шимолий ҳудудларида жуда катта экологик ҳамда агрономик муаммоларни келтириб чиқармоқда. Биринчи навбатда ҳаво ҳароратини ҳамда шўрланиш даражасини кескин ортиши, қурғоқчиликни мунтазам равишда қайд этилиши, қишлоқ хўжалиги экин турларини зудлик билан ўзгартирилишини тақозо этмоқда. Жумладан, чорвачилик ва паррандачиликни асосий озуқаси бўлган маккажўхори экинни жўхори экин билан алмаштирилиши.

Маълумки, жўхори экинни қимматбаҳо ем-хашак ва дони экин ҳисобланиб, ундан дунё бўйича маккажўхоридан кейин жуда катта ҳажмда дон, силос ва яшил озуқа етиштирилади. Унинг иссиқликка, шўрланишга сувсизликка чидамлилиги, икки-уч марта яшил масса ўрими ҳисобига юқори ҳосил бериши, озуқавийлик кўрсаткичлари яхшилиги сабабли, дунё амалиётида истиқболли экинлар қаторидан етакчи ўринни эгаллаган. Поясининг баландлиги, барғни қўплиги ва уларни яхши сақланиши, юқори яшил ҳамда қуруқ масса ҳосили етиштиришга имкон яратади. Илдиз тизимини тупроққа 1,2-1,5 метр чуқурлигига кириб бориши, ён томонга кенг тарқалиши, ер ости сувларидан унумли фойдалана олиши туфайли, қурғоқчилик даврида ҳам яхши ўсиб, ривожланиш хусусиятига эга.

Дон жўхорининг “Массино” нави Маккажўхори селекцияси ва уруғчилиги илмий-тажриба станциясининг селекцион нави ҳисобланиб, дон жўхори гуруҳига мансуб. Ўсимлик бўйи 105-110 смни ташкил этади. Нав ўртапишар, вегетация даври 110-115 кун. Дон ҳосилибир гектарда 6,0-6,5 тонна ва силос массаси 40,0-42,0 тоннага тенг.

Маккажўхори селекцияси ва уруғчилиги илмий-тажриба станциясида дон жўхорининг “Ўзбекистон-5” (андоза, St) ва янги “Массино” навларини кузда йиғиб олинган ҳосилдан

Дон жўхори навлари ҳосилининг биометрик кўрсаткичлари.

Т/р	Навлар номи	Рўвак узунлиги, см	Рўвак эни, см	Рўвак оғирлиги, гр	Кондицион дон оғирлиги, гр	Чикинди миқдори, гр	1000 дон дон оғирлиги, гр
1	Ўзбекистон-5, андоза, St	27,6	8,6	132,4	109,8	24,8	50
2	Массино	23,6	11,8	170,2	104,8	67,2	30

лаборатория шароитида 10 тадан намуна олиниб, улардаги рўвак узунлиги, рўвакнинг умумий оғирлиги, дон чиқими, 1000 дон дон оғирликлари электрон тарозидан тортиб, ҳосил элементларининг биометрик кўрсаткичлари ўрганилди. Ушбу илмий-тадқиқот ишимизнинг асосий мақсади, механизация ёрдамида ўришга мослашган дон жўхорининг яратилган “Массино” навини уруғлик учун яроқли дон чиқими аниқлаш ва ишлаб чиқаришга дон учун етиштиришда мақбул уруғ сарфи меъёрини аниқлаш ва ишлаб чиқаришга тавсия қилишдан иборат.

Ўрганиш учун олинган дон жўхори навлари рўваклари узунасига, энига ўлчанди, электрон тарозидан алоҳида алоҳида тортиб олинди. Донлари қўл ёрдамида янчиб олинди, донсиз рўвак, янчилиб, дон ва чикиндиси қайтадан тарозидан тортиб олинди. 1000 дон дон оғирлигини аниқлаш учун ҳар бир навадан беш қайтариқда 1000 дондан дон санаб олиниб, тарозидан тортилди. Олинган барча кўрсаткичлар натижаларининг ўртачаси чиқарилди (жадвал).

Ушбу кўрсаткичлар бўйича янги Массино навини ютуқлари нималардан иборат деган савол туғилиши табиий ҳолатдир.

Биринчидан, бир рўвакдаги доннинг умумий ҳажми ҳамда 1000 дон дон оғирлигини кам чиқиши биологик жиҳатдан Массино навини янада оғирроқ шароитларга чидамли эканлигини белгилайди. Иккинчидан, уруғликни экиш меъёрини кам бўлиши, айниқса яшил масса етиштириш учун юқори

иктисодий самара беришини таъкидлайди.

Жадвал маълумотларини кўрсатишича, андоза Ўзбекистон-5 нави янги Массино нави нисбатан рўвак узунлиги - 4,0 см.га узунлиги, рўвак эни эса сиқикроқ эканлигини, яъни ноқулай шароитларга нисбатан биологик жиҳатдан чидамлироқ шаклга эга эканлигини кўрсатмоқда. Кондицион дон оғирлиги - 5,0 граммга, 1000 дон дон оғирлиги эса - 20 граммга юқориеканлиги қайд этилди.

Тажрибаларимиз натижаларини кўрсатишича, Массино нави донлари андозага нисбатан майдалиги, гектар ҳисобига уруғлик миқдори бир гектарга 3,0-3,5 кг сарф этилса, андоза нава эса 4,0-4,0 кг.ни ташкил этмоқда. Ҳозирги кунда 1 кг жўхори уруғлигининг баҳоси 15-17 минг сўмни ташкил қилмоқда. Агарда Республика бўйича дон жўхори 10-12 минг гектар майдонда (Қорақалпоғистон Республикаси, Хоразм, Бухоро, Навоий, Фарғона водийси вилоятлари) экилишини инобатга оладиган бўлсак, фақат экилаётгануруғликни тежалаш ҳисобига 150-180 млн.сўм маблағ тежалашига олиб келади. Массино навининг тавсифига кўра, ўсимлик бўйи 105-110 см, тўлиқ пишиш даври 90-95 кун бўлиб, мақбул экиш муддати, схемаси ва кўчат сонини аниқлаш бўйича жадал равишда илмий-тадқиқотлар олиб борилмоқда. Чунки ушбу экин тури, айниқса дон берадиган навларга бўлган талаб Оролбўйи ҳудудларида йилдан-йилга ортиб бормоқда.

АДАБИЁТЛАР:

1. Еденбаев Д., Азизов К.К. Жўхорининг аҳамияти. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. – Тошкент, 2008. – № 4. – Б. 14. (06.00.00; №4).
2. Азизов К.К. Қанд жўхори намуналарида ўтказилган тажриба натижалари. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журналининг «Агроилм» илмий иловаси. – Тошкент, 2009. – № 1 (9). – Б. 29 – 30. (06.00.00; №1).
3. Еденбаев Д., Массино И.В., Азизов К.К. Қанд жўхорининг янги нави. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. – Тошкент, 2013. – № 7. – Б. 30. (06.00.00; №4).
4. Азизов К.К., Бобоев Ф.Г. Изучение сортов сорго и африканского проса в летних посевах. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журналининг «Агроилм» илмий иловаси. – Тошкент, 2013. – № 3 (27). – Б. 42-43. (06.00.00; №1).
5. Азизов К.К. Жўхорининг коллекцион намуналарини баҳорги муддатда экиш. // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журналининг «Агроилм» илмий иловаси. – Тошкент, 2014. – № 2 (30). – Б. 25. (06.00.00; №1).
6. Синдоров К., Синдоров Ш.К., Абдузоирова Д., Азизов К.К. Қизилқум чўли шўрланган сув ва тупроқларида “Қорабош” нави жўхорининг ўсиши, ривожланиши ва маҳсулдорлик кўрсаткичлари. // Зооветеринария журнали – Тошкент, 2016. – № 9 (106) – Б. 45-46. (06.00.00; №6).
7. Массино И.В., Еденбаев Д., Бобоев Ф.Г., Азизов К.К. К селекции и технологии возделывания кукурузы и сорго в Центрально-Азиатском регионе. // Журнал Актуальные проблемы современной науки. – Москва, 2018. – №5. – С. 227-231. (06.00.00; №5).
8. Курбанова Э.Р., Массино И.В., Азизов К.К. Сахарное сорго как сырьевая культура. / «Олима аёлларнинг фан-техника тараққиётида тутган ўрни» мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. – Тошкент, 2008. – Б. 49-53.
9. Азизов К.К. “Жўхори – озуқа ва хом-ашё экини. / “Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда чорвачилик тармоғини иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатдан ривожлантиришнинг аҳамияти” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси мақолалар тўплами. – Тошкент, 2010. – Б. 96-100.
10. Еденбаев Д., Азизов К.К. Қанд жўхорининг янги “Қорабош” нави. / “Деҳқончилик тизимида зироатлардан мўл ҳосил етиштиришнинг манба ва сув тежовчи технологиялари” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси маърузалари тўплами. – Тошкент, 2010. – Б. 352.